

MEĐUNARODNA ARBITRAŽA I NJEN UTJECAJ NA PRIVREDU I EKOLOGIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Mr. Belma Adilović, email: belma.adilovic2021@gmail.com

Ministarstvo za boračka pitanja KS, viši asistent na Union – CKM u Mostaru

Sladana Kosmajac Marković, mr.prava, email: kosmajacsladjana@gmail.com

Notar, službeno sjedište Pale

Prof.dr. Dragan Golijan, email: dragan.golijan@fppsp.edu.rs

Internacionalni Univerzitet Travnik

Sažetak: Obzirom na globalizaciju i rast prekograničnih trgovinskih odnosa između zemalja kao i učestalost sporova između privrednih subjekata čija su sjedišta u raznim zemljama svijeta, međunarodna arbitraža kao dobrovoljan i sporazuman postupak uspostavila se kao jedno od značajnih sredstava za nastale sporove. Arbitraža je izuzetno korisna za suprotstavljene strane zbog komercijalnih interesa gdje nudi privatnost, povjerljivost i jednostavnost. Arbitraža je metoda rješavanja sporova koja pruža konačan i obavezujući ishod, iako je smatramo alternativnom sudskom parnicom. Sporazum o arbitraži obuhvata broj arbitara, pravno mjesto ili sjedište arbitraže, te proceduralna pravila koja će upravljati arbitražom. Generalno tribunal odlučuje o sporu u skladu sa zakonom koji uređuje odgovarajući sporazum. Kada je riječ o javnim arbitražama koje pored Bosne i Hercegovine uključuju druge države ističem da je procijenjena vrijednost tih sporova cca 750 miliona eura.

Ključne riječi: međunarodna arbitraža, rješavanje sporova, privreda, ekologija.

JEL Classification codes: K3 other substantive Areas of Law, K33 International Law

INTERNATIONAL ARBITRATION AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY AND ECOLOGY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: Given the globalization and growth of cross-border trade relations between countries and the frequency of disputes between economic entities which have headquartered in various countries, international arbitration as a voluntary and consensual procedure has been established as one of the important tools for the disputes. Arbitration is extremely useful for opposing parties because of commercial interests where it offers privacy, confidentiality and simplicity. Arbitration is a method of resolving disputes that provides a final and binding outcome, although we consider it an alternative litigation. The arbitration agreement includes the number of arbitrators, the legal place or seat of the arbitration, and the procedural rules to govern the arbitration. In general, the tribunal decides on the dispute in accordance with the law governing the relevant agreement. When it comes to public arbitrations that include other countries besides Bosnia and Herzegovina, I point out that the estimated value of these disputes is approximately 750 million euros.

Keywords: international arbitration, dispute resolution, economy, ecology.

JEL Classification codes: K3 other substantive Areas of Law, K33 international Law

UVOD

Predmet istraživanja

Širenje i globalizacija prekograničnih investicija i trgovine doveli su do povećanih i sve složenijih odnosa između preduzeća, investitora i država. Kako se neke od tih veza neizbježno raspadaju, strane moraju razmotriti (po mogućnosti na početku veze) najbolje sredstvo za rješavanje svih sporova koji mogu nastati. U modernije doba arbitraža je postala standardna metoda za rješavanje sporova u određenim industrijskim sektorima (poput građevine, robe, brodarstva i osiguranja). Međutim, tokom posljednjih 50-ak godina međunarodna zajednica sve je više prihvatila arbitražu, mnogi su prepoznali njen značaj kao primarno sredstvo za rješavanje složenih, transnacionalnih sporova.

Ciljevi istraživanja

Ciljevi ovog istraživačkog rada su:

- Pojasniti princip arbitraže u rješavanju sporova između država
- Teoretski analizirati izvore i sisteme međunarodne arbitraže
- Naveći prednosti međunarodne arbitraže u odnosu na litigaciju
- Istražiti aplikativnost međunarodne arbitraže u Bosni i Hercegovini
- Analizirati primjere međunarodne arbitraže u Bosni i Hercegovini

Hipoteze istraživanja

Hipoteze ovog istraživačkog rada su:

H1: *Međunarodna arbitraža je relativno nerazvijena metoda za rješavanje sporova u Bosni i Hercegovini.*

H2: *Međunarodna arbitraža je umnogome manje korištena metoda za rješavanje sporova u usporedbi sa litigacijom u Bosni i Hercegovini.*

Metode rada

Metode rada korištene u ovom seminarskom radu su:

- **Induktivna metoda** – sustavna primjena induktivnog načina zaključivanja kojim se na temelju analize pojedinačnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu, od zapažanja konkretnih pojedinačnih slučajeva dolazi do općih zaključaka
- **Deduktivna metoda** – sustavna primjena deduktivnog načina zaključivanja u kojem se iz općih sudova izvode posebni i pojedinačni zaključci.
 - **Analiza** – postupak znanstvenog istraživanja raščlanjivanjem složenih pojmova, sudova i zaključaka na njihove jednostavnije sastavne dijelove i elemente.
 - **Sinteza** – postupak znanstvenog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem sinteze jednostavnih sudova u složenije
- **Metoda klasifikacije** - sistematska i potpuna podjela općega pojma na posebne, u okviru opsega pojma.

TEORETSKA POZADINA

Međunarodna arbitraža

Međunarodna arbitraža je arbitraža između kompanija ili pojedinaca u različitim državama, obično uključivanjem odredbe za buduće sporove u ugovor. Prevladavajući sistem pravila su UNCITRAL-ova pravila arbitraže, kao i Konvencija Ujedinjenih nacija o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka iz 1958. godine ("New York Convention"). Međunarodni centar za rješavanje investicijskih sporova (ICSID) također se bavi arbitražom, ali je posebno usredotočen na rješavanje sporova između države investitora i ima relativno malo slučajeva (Born, 2009).

Njujorška konvencija izrađena je pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija, a ratifikovalo je više od 150 zemalja, uključujući većinu glavnih zemalja uključenih u značajne međunarodne trgovinske i ekonomske transakcije. Njujorška konvencija zahtijeva od država koje su je ratificirale da priznaju i izvrše međunarodne arbitražne sporazume i strane arbitražne presude izdate u drugim državama ugovornicama, uz određene ograničene izuzetke. Ove odredbe Njujorške konvencije, zajedno s velikim brojem država ugovornica, stvorile su međunarodno-pravni režim koji značajno favorizira izvršenje međunarodnih arbitražnih sporazuma i odluka (Latham i Watkins, 2014).

Međunarodna arbitraža slična je parnici pred domaćim sudom, ali umjesto da se vodi pred domaćim sudom, ona se odvija pred privatnim sudijama poznatim kao arbitri. To je sporazumno, neutralno, obavezujuće, privatno i izvršno sredstvo međunarodnog rješavanja sporova, koje je obično brže i jeftinije od domaćih sudskih postupaka. Upotreba međunarodne arbitraže razvila se kako bi se omogućilo strankama iz različitih pravnih, jezičkih i kulturnih sredina da riješe svoje sporove na konačan i obavezujući način, obično bez formalnosti proceduralnih pravila njihovih pravnih sistema (Druzin, 2014).

Tipično, arbitražna klauzula u ugovoru navodi arbitra ili način izbora arbitra. U tu svrhu postoje mnoge organizacije koje vode međunarodne arbitraže, uključujući Američko arbitražno udruženje, Međunarodnu trgovinsku komoru, Međunarodni centar za rješavanje investicionih sporova i Komisiju Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo. Arbitri ne moraju biti sudije ili advokati; to su obično poslovni ljudi, pravnici ili sudije koji imaju iskustva u globalnim komercijalnim transakcijama. Stoga je arbitražna klauzula u osnovi klauzula za odabir foruma i obično uključuje izbor zakona koji će arbitar ili arbitražno vijeće slijediti. Arbitražna presuda nije presuda. Ako stranka koja izgubi odbije da plati nagradu, stranka koja pobijedi mora negdje podnijeti zahtjev za izvršenje. Srećom, gotovo svaka zemlja koja se bavi međunarodnom trgovinom ratifikovala je Konvenciju Ujedinjenih nacija o priznavanju i izvršenju arbitražnih odluka, ponekad poznatu i kao Njujorška konvencija. Sjedinjene Države usvojile su ovu konvenciju 1970. godine i u skladu s tim izmijenile Savezni zakon o arbitraži. Svatko tko ima arbitražnu presudu koja podliježe konvenciji može priložiti imovinu gubitnika koji se nalazi u bilo kojoj zemlji koja je potpisala konvenciju (Lew, Mistelis i Kroll, 2003).

Arbitraža je metoda rješavanja sporova koja pruža konačan i obavezujući ishod. Općenito smatrano alternativom sudskim parnicama, postojanje valjanog sporazuma o arbitraži trebalo bi značiti da državni sudovi odbijaju saslušati sporove koji spadaju u opseg tog sporazuma. U arbitraži stranke podnose spor imenovanom donosiocu odluke (arbitru) ili arbitražnom vijeću (tribunal). To se obično postiže predviđanjem arbitraže u ugovoru (sporazum o arbitraži). Sporazum bi takođe trebao obuhvaćati broj arbitara, pravno mjesto ili sjedište arbitraže (vidi dolje) i proceduralna pravila koja će upravljati arbitražom. Tribunal će općenito donijeti odluku (odluku) nakon saslušanja tokom kojeg će svaka stranka imati priliku iznijeti svoj stav. Ako je prikladno, arbitraže se mogu provoditi samo na papiru, na primjer, ako iznosi ili sporni problemi ne opravdavaju saslušanje. Generalno, tribunal će odlučivati o sporu u skladu sa zakonom koji uređuje odgovarajući ugovor (Dasović Marković, 2006).

Međunarodna arbitraža ponekad se naziva hibridnim oblikom međunarodnog rješavanja sporova, jer kombinira elemente građanskopravnog postupka i postupka uobičajenog prava, dok strankama omogućava značajnu priliku da osmisle arbitražni postupak prema kojem će se rješavati njihovi sporovi. Međunarodna arbitraža može se koristiti za rješavanje bilo kojeg spora koji se smatra „arbitrabilnim“, pojmom čiji se opseg razlikuje od države do države, ali koji uključuje većinu trgovinskih sporova. Kompanije često uključuju međunarodne arbitražne sporazume u svoje komercijalne ugovore s drugim preduzećima, tako da ako dođe do spora u vezi sa sporazumom, dužne su da arbitriraju, a ne da vode tradicionalne sudske sporove. Dvije strane također mogu koristiti arbitražu za rješavanje spora putem onoga što je poznato kao „sporazum o podnošenju“, što je jednostavno arbitražni sporazum koji se potpisuje nakon što je spor već nastao (Milutinović, 2007).

Izvori međunarodne arbitraže u rimskom pravu

Rimski klasični pravници su postavili prve temelje pravne znanosti. Njihovo djelo su nastavili i dovršili glosatori i postglosatori u Italiji, zatim francuski pravници srednjeg vijeka, te njemački i nizozemski pravници počevši od 16.st. dalje. Tako su na temelju rimskog prava izgrađeni pravni pojmovi, klasifikacije i kategorizacije osnovnih pravnih ustanova, koje je prihvatila pravna znanost svih civiliziranih naroda, pa velikim dijelom i onih kod kojih nije došlo do recepcije rimskog prava. Tako je znanost rimskog prava postala podlogom svake civilno pravne znanosti, a terminologija rimskog prava internacionalnom terminologijom pravnika svih kulturnih naroda. Ova praktična i znanstvena važnost rimskog prava pridonosi razumijevanju i izgradnji međunarodnog privatnog prava, a isto je tako potrebna za stadij komparativnog prava (Horvat, 1998).

Rimski pravници su nam ostavili nekoliko podjela prava...od veće važnosti su slijedeće podjele...*ius civile*, *ius gentium*, *ius naturale*. Kod klasičnih pravnika nalazimo na podjelu na dvoje, tj. na *ius civile* i *ius gentium*, koje posljednje se često označuje i kao *ius natural*. Gaius u svojim Institucijama kaže da su *ius civile* one norme koje je pojedini narod samo za sebe stvorio, dok su *ius gentium* one norme koje se podjednako mogu naći kod svih naroda, a oslanjaju se na prirodni razum (*naturalis ratio*)... Razlikovanje između *ius civile* i *ius gentium* leži, po vladajućem mišljenju, u nečemu drugom, naime u tome što je razvojem *iuris gentium* u rimskoj državi omogućen pravni saobraćaj sa strancima (*peregrinima*).

Staro *ius civile*, kao pravo koje vrijedi samo za rimske građane, nije po principu personaliteta bilo pristupačno *peregrinima*, a i po strogom formalizmu bilo je njima nerazumljivo i za njih neupotrabljivo. Zato su Rimljani, stupivši u svjetski saobraćaj, naročito poslije punskog rata, kada Rim postaje politički i privredni centar zemalja Sredozemnog mora, mora naći mogućnost pravnog saobraćaja i pravne zaštite za strance...*Ius gentium* nije neko međunarodno pravo, nego onaj dio rimskog privatnog prava koji ne vrijedi samo među rimskim građanima, nego se primjenjuje i u saobraćaju građana sa strancima... *Ius gentium* je rezultat historijskog razvoja i ono je doprinijelo pretvaranju rimskog prava u univerzalno pravo koje je služilo saobraćaju Rimljana kako sa stranim slobodnim državama, tako i sa pripadnicima provincija unutar rimske države koji su inače živjeli po svom nacionalnom pravu.

U pregledu rimske pravne povijesti uz *ius civile* se djelovanjem pravosudnih magistrata stvaralo *ius honorarium* koje je civilno pravo oslobodilo strogog formalizma i učinilo ga podesnim za međunarodni pravni promet (Horvat, 1998).

Karakteristike međunarodne arbitraže

Sporazumnost

Arbitraža je dobrovoljan i sporazuman postupak. Za razliku od nacionalnih sudova, arbitražni sud neće imati inherentnu nadležnost da odlučuje o sporu. Arbitražni sud bit će nadležan samo ako su se sve strane u sporu složile da svoje sporove predaju na arbitražu. Strane će to obično osigurati umetanjem odgovarajuće izrađene arbitražne klauzule u svoj sporazum. Jedna važna posljedica sporazumne prirode arbitraže je ta da, za razliku od sudskih sudija, arbitri često nisu u mogućnosti da se pridruže dodatnim stranama u postupku rješavanja sporova ili objedine povezane arbitražne postupke. Arbitražne institucije revidirale su svoja pravila kako bi se pozabavile tim problemom, ali i dalje može biti teže pridružiti se trećoj strani ili konsolidirati dva spora u arbitraži od sudske parnice - u odgovarajućim okolnostima treće stranke mogu se pridružiti sudskim parnicama bez njihovog pristanka ako padnu u nadležnosti suda (Latham i Watkins, 2014).

Neutralnost

Arbitraža može ponuditi rješenje spora na neutralnom forumu. Iako bi sudovi u sjedištu u kojem se nalazi arbitraža mogli igrati određenu ulogu u podržavanju i vođenju arbitraže, arbitrima je obično prepušteno da odrede postupak koji će slijediti i osnovanost spora. Sudovi će se često sastojati od arbitara različitih nacionalnosti, što dodaje neutralnost postupka i odluke.

Mogućnost izbora

Stranke u arbitraži imaju značajan izbor u određivanju kako, gdje, tko i na kojem jeziku će njihov spor biti riješen. Za strane je od posebne važnosti izbor donosioca odluke. Za razliku od komercijalnih parnica u kojima sporove rješavaju sudije imenovane od strane države, stranke u arbitraži mogu odabrati svog arbitra. To je posebno povoljno u kontekstu tehničkog pitanja koje zahtijeva određenu stručnost ili kada su stranke iz različitih jurisdikcija i svaka želi imenovati arbitra iz svoje nadležnosti.

Privatnost i povjerljivost

Arbitraža je posebno korisna za komercijalne stranke zbog privatnosti i povjerljivosti koju može ponuditi. Saslušanja se uglavnom održavaju u četiri oka. Strane se mogu složiti da se saslušanje i dokazi, kao i bilo koji drugi materijal stvoren ili otkriven u postupku, čuvaju u tajnosti i da one (i arbitri) neće otkriti nikakve informacije o arbitraži. U usporedbi s tim, sudski dokumenti i ročišta su uglavnom javni.

Konačnost

Većina arbitražnih zakona ne dozvoljava pobijanje odluke, osim u vrlo ograničenim okolnostima. Pored toga, izbor određenih institucionalnih pravila može dodatno ograničiti opseg stranaka da ospore odluku. To znači da stranke izbjegavaju troškove dugotrajnih žalbenih postupaka.

Izvršnost

Jednostavnost izvršenja arbitražnih odluka smatra se ključnom prednošću arbitraže. Izvršenje je olakšano Konvencijom Ujedinjenih nacija o priznavanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka, New York, 1958 (New York Convention). Država ugovornica dužna je priznati arbitražne odluke kao obavezujuće i izvršiti ih u skladu sa svojim proceduralnim pravilima. Preko 160 zemalja ratifikovalo je Konvenciju, uključujući većinu vodećih svjetskih trgovinskih država.

Prednosti međunarodne arbitraže u odnosu na litigaciju

Primarne koristi upotrebe međunarodne arbitraže za rješavanje spora umjesto tradicionalne sudske parnice uključuju (Born, 2009):

- Međunarodna arbitraža može rješavati sporove brže od tradicionalne sudske parnice, jer postoje samo ograničene žalbe na arbitražne odluke.
- Međunarodna arbitraža može biti jeftinija od tradicionalne sudske parnice.
- Međunarodna arbitraža može pružiti kvalitetniju pravdu, jer su mnogi domaći sudovi preopterećeni, što sudijama ne ostavlja uvijek dovoljno vremena za donošenje pravnih odluka visokog kvaliteta.
- Klijenti mogu igrati aktivnu ulogu u odabiru arbitra koji je industrijski stručnjak za međunarodnu arbitražu, a ne generalista kao mnogi domaći suci.
- Međunarodna arbitraža je fleksibilna, a pojedinačne strane u sporu igraju značajnu ulogu u odabiru postupka koji je najprikladniji za rješavanje njihovog međunarodnog spora, odlučujući hoće li uključiti postupke kao što je izrada dokumenata.
- Međunarodna arbitraža može biti povjerljiva, što je korisno ako stranke žele nastaviti svoj poslovni odnos ili izbjeći negativan publicitet.
- Međunarodna arbitraža je neutralna. To je vrlo važno za prekogranične transakcije, jer se izbjegava mogućnost prednosti „domaćeg suda“ za jednu stranu.
- U određenim zemljama sudije ne odlučuju samostalno. U međunarodnoj arbitraži odluka se mora donijeti neovisno ili se ne može izvršiti.
- U određenim slučajevima, kao što su sporovi između države i investitora, Međunarodna arbitraža nudi jedini lijek za kršenje zakonskog prava.

Međunarodni arbitražni advokati pomažu svojim klijentima u ispunjavanju njihovih zahtjeva, pripremajući argumente i meritorne argumente pred arbitrima. Većina međunarodnih arbitražnih pravnika razumije strane kulture i rade na osnovu mnogih različitih stranih zakona. Jezične vještine su vrlo važne u međunarodnoj arbitraži, kao i razumijevanje značajnih proceduralnih razlika u odnosu na tradicionalne sudske sporove.

MEĐUNARODNA ARBITRAŽA I BOSNA I HERCEGOVINA

Uprkos značajnim pokušajima reforme i modernizacije svojih arbitražnih pravila, arbitražni sistem u Bosni i Hercegovini i dalje je nerazvijen i nepopularan. Bosna i Hercegovina je postala nezavisna država nakon balkanskih ratova 1990-ih. Dejtonski sporazum, također priznat kao Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, usvojen je 1995. godine i sada služi kao ustav države. Bosna i Hercegovina je podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine i Republiku Srpsku. Dodatak sadrži zaseban Distrikt Brčko, samoupravni administrativni entitet pod suverenitetom Bosne i Hercegovine. Svako od ovih tijela ima zakonska ovlašćenja prema statutu građanskog postupka. Kao rezultat toga, Bosna i Hercegovina ima tri različita zakona koja regulišu parnični postupak: Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine iz 2003. godine, Zakon o parničnom postupku Republike Srpske iz 2003. godine i Zakon o parničnom postupku Distrikta Brko iz 2003. godine (Osmanović, 2020).

Arbitražna pravila podijeljena su između tri različita građanskopravna sistema: Federalni zakon o parničnom postupku (članovi 434–453), Zakon o parničnom postupku Republike Srpske (članovi 434–453) i Zakonik o parničnom postupku Distrikta (članovi 380–399). Srećom, oba ova zakona sadrže u osnovi identične arbitražne klauzule, a svih devetnaest članaka zasnovano je na UNCITRAL-ovom modelu zakona, koji je ratificirala gotovo polovina svjetskih naroda. Zakon o parničnom postupku Federacije BiH arbitražu klasificira kao "posebni postupak", zajedno s ostalim "posebnim postupcima", kao što su radni sporovi i sporovi male vrijednosti. Ne navodi se jasno na opšta načela koja regulišu arbitražu (Janković, 2018).

Pored toga, određeni opći principi mogu se izvesti iz općih principa kodificiranih u Federalnom zakoniku o parničnom postupku. To uključuje koncept autonomije stranaka, kako je utvrđeno u članu 443. Saveznog zakona o parničnom postupku, koji omogućava strankama da se dogovore o relevantnim arbitražnim pravilima. S obzirom na činjenicu da su pravila o arbitraži ugrađena u Federalni zakon o parničnom postupku, uobičajeno je vjerovanje da se opći pojmovi građanskog postupka kodificirani u poglavlju i Zakona o parničnom postupku Federacije, kao što je pravni postupak, protežu i na arbitražu. Članci 434.-453. Zakona o parničnom postupku Federacije detaljnije opisuju sve temeljne elemente arbitraže: arbitralnost, formalnu valjanost arbitražnog sporazuma, sastav arbitražnog suda, žalbu arbitra, opću nadležnost suda, i vrsta i pravni učinak arbitražne presude. Poglavlje V federalnog Zakona o parničnom postupku uključuje pravila o arbitraži i okončanju arbitražnog postupka (Janković, 2018).

Zbog složenosti pravnog sistema BiH, tri odvojena zakona uređuju parnični postupak u BiH - i sva tri omogućavaju strankama da sporove rješavaju arbitražom i osiguravaju regulaciju arbitraže. Bez obzira na činjenicu da su odredbe ugrađene u različite akte, arbitražne odredbe sadržane u sva tri u osnovi su iste i temelje se na UNCITRAL-ovom modelu zakona. Sva tri zakona arbitražni postupak klasificiraju kao „poseban postupak”, stavljajući ga tako zajedno sa drugim oblicima „posebnih postupaka”, kao što su parnice zbog neovlašćenog kršenja zakona i radni sporovi. Aceris Law napominje da nijedan od tri zakona izričito ne razrađuje opšta načela arbitraže. Ipak, iz odredbi koje se bave arbitražom mogu se izvući neka opšta načela. Na primjer, princip autonomije stranaka sadržan je u članu 443. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („FBiH“) i RS, jer omogućava strankama da se dogovore o pravilima arbitražnog postupka. Takođe, članovi 434.-453. Zakona o parničnom postupku FBiH i RS sadrže osnovne elemente arbitražnog postupka: arbitralnost, formalnu valjanost arbitražnog sporazuma, ustav arbitražnog suda, izazov arbitra, opću moć suda i oblik i pravni učinak arbitražne presude. Odredbe o postupku za poništavanje arbitražne presude sadržane su u poglavlju V zakona (Osmanović, 2020).

Uvid u određeni jezik zakona o parničnom postupku koji se koriste u BiH može rasvijetliti zašto se komercijalni subjekti u Bosni i Hercegovini odriču arbitraže kao mehanizma za rješavanje sporova. Nekoliko odredbi ovih zakona - koje su sadržane u članovima 440. (član 419. ZKP BD), 441. (član 420. ZPP BD) i 446. (član 425. ZPP BD) - mogu se smatrati spornim, potencijalno uzrokuju proceduralne nedostatke u arbitražnom postupku jer strankama mogu omogućiti lak pristup izbjegavanju arbitražnog sporazuma.

Bosna i Hercegovina je stranka Njujorške konvencije o priznavanju i poštivanju stranih arbitražnih odluka, koja je stupila na snagu 1. septembra 1993. Bosna i Hercegovina je dala dvije izjave i jednu rezervu u vezi s Njujorškom konvencijom: "Konvencija će se primjenjivati Republici Bosni i Hercegovini samo u vezi s tim [do] te arbitražne presude donesene nakon stupanja na snagu Konvencije. " Na osnovu reciprociteta, Republika Bosna i Hercegovina će primijeniti Konvenciju na priznavanje i poštivanje određenih nagrada dodijeljenih na teritorijama druge države ugovornice. Bosna i Hercegovina primijenit će Konvenciju samo na sporove koji proizlaze iz pravnih odnosa, bilo ugovornih ili ne, koji su klasificirani kao komercijalni prema nacionalnom zakonu Republike (Dasović Marković, 2006).

Dakle, Konvencija se može koristiti za donošenje samo međunarodnih nagrada koje se prema zakonima Bosne i Hercegovine smatraju komercijalnim. Poglavlje 4. Zakona o sukobu zakona detaljno opisuje pravni postupak za priznavanje i izvršenje međunarodnih odluka. U Bosni i Hercegovini jedina priznata arbitražna institucija je Arbitražni sud koji je povezan sa stranom privrednom komorom Bosne i Hercegovine. Arbitražni sud će biti nadležan za privredne

sporove, imovinske sporove i druga pravna pitanja kako je navedeno u statutima arbitražnog suda. Ima svoja pravila Organizacije i postupka Arbitražnog suda, koja su stupila na snagu 2003. godine (Milutinović, 2007).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Arbitraža je visoko učinkovita metoda rješavanja sporova u kojoj treća neutralna strana - pojedinačni arbitar ili arbitražno vijeće - donosi konačnu presudu. Arbitražna odluka ima istu težinu kao i pravosnažna presuda suda. Primarne prednosti arbitraže uključuju neovisnost arbitra, njihovo znanje, fleksibilnost postupka, priznavanje i izvršenje arbitražnih presuda i tajnost postupka. Arbitraža se često koristi za rješavanje komercijalnih i finansijskih sukoba, ali također je moguće uspostaviti specijalizirane arbitraže za posebne svrhe, poput rješavanja radnih sukoba.

Konkretno, investicijski sporovi prvenstveno se vode između država i velikih korporacija. Ako država izgubi tužbu, zahtjevi za odštetom gotovo su uvijek prilično veliki, a tu odštetu, tj. trošak gubitka spora snosi proračun, odnosno svi građani države. U ovom slučaju, razvijeni arbitražni sistem daje značajan doprinos rasterećenju sudova i jačanju kapaciteta i efikasnosti pravosuđa. Pored toga, postojanje robusnog arbitražnog sistema u zemlji pruža povoljan signal stranim investitorima da se njihovi interesi i imovina mogu efikasno i efikasno zaštititi u odsustvu formalnog sudstva.

Arbitražni sud je u Pravilima opisan kao autonomni sud koji je nadležan za rješavanje sporova putem arbitraže. Ima jurisdikciju nad domaćim i stranim sukobima, pod uvjetom da barem jedna grupa ima sjedište izvan Bosne i Hercegovine. Ipak, bosanskohercegovačka privredna komora ne otkriva broj međunarodnih arbitraža koje nadgleda na godišnjem nivou. Generalno, bosanski status međunarodne arbitraže i dalje je nezadovoljavajući. Iako su učinjeni značajni pokušaji da se poboljša arbitražni postupak, razvijene su mjere reforme i arbitražne organizacije, poput Udruženja arbitara, a arbitraža je relativno daleko od najpoželjnije metode rješavanja sporova u Bosni i Hercegovini.

Kada posmatramo javne arbitražne postupke u koje je uključena Bosna i Hercegovina, možemo vidjeti da postoji nekoliko arbitražnih postupaka koji se vode protiv Bosne i Hercegovine, te u totalu iznose preko 750 miliona eura. Neki od slučajeva uključuju:

- Elektrogospodarstvo Slovenije protiv Termoelektrane Ugljevik – arbitražni spor od više od 1.3 milijarde maraka koji je pokrenut od strane Slovenije jer nije dobijala električnu energiju iz Termoelektrane Ugljevik tokom rata, iako su investirali u izgradnju termoelektrane.
- Spor Viadukt Portorož – arbitražni spor zbog nerealizacije Ugovora o izgradnji dvije hidroelektrane (51 milion eura).
- Strabag – arbitražni spor zbog oštećenja kao izvođača radova na mostu preko Save kod Svilaja (650 hiljada eura)
- Elektroprivreda Hrvatske protiv Termoelektrane Gacko (50 miliona eura).

Ako se osvrnemo na prirodu ovih sporova, najviše što nas treba zabrinuti je odnos prema okolišu. Univerziteti Yale i Columbia koji svake godine vrše izračun indeksa okolišne učinkovitosti svrstali su Bosnu i Hercegovinu na 78. mjesto na listi od 180 zemalja u okviru njihovog izvještaja za 2020 godinu. Kako proizilazi iz sporova u okviru međunarodne arbitraže u Bosni i Hercegovini, riječ je o privrednim subjektima koje možemo označiti kao „onečištače“

zraka i vode. Osvrnemo li se na lokalnu politiku općinskih vijeća koja preko noći mijenjaju regulacione planove da bi omogućile izgradnju na njihovim područjima i to najčešće za

neekološke i finansijski neopravdane projekte, dolazimo do zaključka da je nužno ustanoviti jedinstvenu pravnu regulativu za ovu oblast na cijelokupnoj teritoriji države. Politika zaštite okoliša ne smije služiti bilo kakvim interesima i političkim elitama kao brz način zarade, već je neophodno ojačati institucijalnu zaštitu i utvrditi kriterije i parametre koji dovode do pravilnog korištenja prirodnih resursa.

Obzirom da se Bosna i Hercegovina nalazi u vrlo nezavidnoj poziciji u navedenim arbitražnim procesima, kao i da se troškovi navedenih sporova snose preko državnog budžeta – moguće je zaključiti da je razvijenost arbitražnih procesa u Bosni i Hercegovini na vrlo niskom nivou. Mnogi eksperti smatraju da se navedeni troškovi arbitražnih procesa mogu izbjeći u budućnosti ukoliko se status arbitraže generalno popravi u smislu teorijske i praktične primjene u Bosni i Hercegovini. Dodatno, obzirom da je Strabag tužio i Hrvatsku u isto vrijeme kao i Bosnu, Hrvatska je također bila u arbitražnom procesu rješavanja odštete – ali, za razliku od Bosne i Hercegovine, se uspjela nagoditi i platiti oko 550 hiljada eura, što Bosna i Hercegovina kroz svoj arbitražni proces nije uspjela uraditi. Samim tim, vrlo je moguće da Bosna i Hercegovina još uvijek nema dovoljno stručnjaka za arbitražne procese – te da je to segment koji se pod hitno treba unaprijediti. Ovo je dodatno poduprto činjenicom da se većina postupaka vodi pred Međunarodnim centrom za investicione sporove u Vašingtonu (ICSID) koji se sastoji od 1002 arbitra iz svih zemalja – ali među tim skupom arbitara nema nijedan iz Bosne i Hercegovine – što iole implicira da postoji mnogo mjesta za napredak u vidu međunarodne arbitraže i Bosne i Hercegovine u arbitražnim procesima.

REFERENCE

- [1] Born, G., (2009). International Commercial Arbitration, pp.187-217
- [2] Dasović Marković, V. (2006) „Medijacija u Bosni i Hercegovini – 101 pitanje i odgovori”, Banja Luka, Grafid, Banja Luka.
- [3] Druzin, B., (2014). Anarchy, Order, and Trade: A structuralist Account of why a global Commercial Legal Order is emerging. Vanderbilt Journal Of Transnational Law, Vol. 47.
- [4] *Introduction to International Arbitration*. Ashurst.com. (2021). Posjećeno 21 Maja 2021, na <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/introduction-to-international-arbitration/>.
- [5] Jankovic, N. (2018). International Arbitration in Bosnia and Herzegovina. Law of Aceris.
- [6] Latham and Watkins (2014). Guide to International Arbitration.
- [7] Lew, J., Mistelis, L i Kröll, S., (2003). Comparative International Commercial Arbitration.
- [8] Milutinović, Lj. (2007) „Medijabilnost predmeta – praktikum za sudije”, International finance corporation, Ministarstvo pravde Republike Srbije, Beograd.
- [9] Osmanovic, I. (2020). Bosnia and Herzegovina: High Time to Tackle Legislative Loopholes Making It Possible to Avoid Arbitration.
- [10] *What Is International Arbitration?*. International Arbitration. (2021). Posjećeno 21 Maja 2021, na <https://www.international-arbitration-attorney.com/what-is-international-arbitration/>.
- [11] Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 53/03
- [12] Zakon o parničnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske broj 58/03